

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 grudnia 2025 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Demendecki (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Tomasz Przysławski

Mariusz Wilczyński (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa A. Sp. z o.o. z siedzibą w S.

przeciwko G. W. (poprzednio P.)

o zapłatę,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych

w dniu 17 grudnia 2025 r.,

w przedmiocie skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu Rejonowego w Gdańsku z dnia 26 sierpnia 2004 r., sygn. I C 1464/04:

- I. uchyła zaskarżony wyrok w zakresie punktu I i sprawę przekazuje Sądowi Rejonowemu Gdańsk – Południe w Gdańsku do ponownego rozpoznania;**
- II. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania przed Sądem Najwyższym wywołane wniesioną skargą nadzwyczajną.**

UZASADNIENIE

Pozwem z 27.02.2004 r. A. Sp. z o.o. z siedzibą w S. wniosła o orzeczenie nakazem zapłaty solidarnego zobowiązania pozwanych W. B., G. P. (obecnie W.) i K. K. do zapłaty kwoty 10 760,00 zł (suma umowy pożyczki wraz z odsetkami) z odsetkami umownymi w wysokości 50% w skali roku od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty, zaś co do kwoty 9323,11 zł (niespłacona kwota pożyczki) oraz odsetkami ustawowymi co do kwoty 1437,49 zł (suma naliczonych odsetek) od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty. Pozwana G. P. (obecnie W.) i K. K. były poręczycielkami umowy pożyczki zawartej w dniu 13.01.2003 r. pomiędzy pozwaną W. B. a Spółdzielczą Kasą Oszczędnościowo – Kredytową (dalej: SKOK) w G. Przedmiotowa wierzytelność wynikająca z umowy pożyczki została zabezpieczona poręczeniem oraz wekslem in blanco. Wierzytelność ta została nabyta zgodnie z umową powierniczego przelewu wierzytelności z 30.12.2003 r., zgodnie z którą powódka nabyła również zobowiązanie do windykacji przedmiotowej wierzytelności. Nakazem zapłaty z 28.04.2004 r. wydanym w postępowaniu upominawczym, sygn. I Nc 1034/04, Sąd Rejonowy w Gdańsku zasądził na rzecz powoda od pozwanych solidarnie kwotę 10760,00 zł (suma umowy pożyczki wraz z odsetkami) z odsetkami umownymi w wysokości 50% w skali roku od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty, zaś co do kwoty 9323,11 zł (niespłacona kwota pożyczki) oraz odsetkami ustawowymi co do kwoty 1437,49 zł (suma naliczonych odsetek) od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty, zaś od nakazu powyższego pozwana G. P. (obecnie W.) wniosła sprzeciw.

Wyrokiem z dnia 26.08.2004 r., sygn. I C 1464/04, Sąd Rejonowy w Gdańsku zasądził od pozwanej G. P. (obecnie W.) kwotę 10760,00 zł (suma umowy pożyczki wraz z odsetkami) z odsetkami umownymi w wysokości 50% w skali roku od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty, zaś co do kwoty 9323,11 zł (niespłacona kwota pożyczki) oraz odsetkami ustawowymi co do kwoty 1437,49 zł (suma naliczonych odsetek) od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty, zaznaczając, że jest ona odpowiedzialna solidarnie z pozwanymi W. B. i K. K., oraz odstąpił od obciążenia pozwanej kosztami procesu. W uzasadnieniu wyroku Sąd Rejonowy w Gdańsku wskazał, że jedyną okolicznością wymagającą ustalenia w sprawie było to, czy podstawą oddalenia powództwa jest trudna sytuacja majątkowa pozwanej G. W. Sąd

Rejonowy w Gdańsku odmówił oddalenia powództwa, wskazując, że pozwana G. W. (wówczas P.) powinna była być świadoma obowiązku spłaty wynikającego z poręczenia, ani nie podejmowała kroków zmierzających ku redukcji zadłużenia.

Pismem z 14.12.2023 r. (data prezentaty Sądu Rejonowego w Gdańsku 21.12.2023 r.) Prokurator Generalny wywiódł skargę nadzwyczajną od prawomocnego wyroku Sądu Rejonowego w Gdańsku I Wydział Cywilny z dnia 26 sierpnia 2004 r., sygn. I C 1464/04, w sprawie z powództwa A. Sp. z o.o. w S., przeciwko G. P. (obecnie W.) o zapłatę na podstawie art. 89 § 1 w zw. z art. 115 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. 2024, poz. 622, dalej: „u.SN”). Skarga została przekazana Sądowi Najwyższemu z dniem 26.03.2024 r. (data prezentaty Sądu Najwyższego).

Na zasadzie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.SN zaskarżonemu orzeczeniu Prokurator Generalny zarzucił:

1. naruszenie zasad oraz praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.), a w szczególności zasadę ochrony zaufania jednostki do państwa i jego organów (art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej), bezpieczeństwa prawnego i pewności prawa oraz określonego w art. 45 ust. 1 prawa do sądu, poprzez wydanie przez Sąd Rejonowy w Gdańsku kwestionowanego wyroku z rażącym naruszeniem przepisów prawa materialnego, a w konsekwencji niezasadnym zasądzeniu od pozwanej, zgodnie z żądaniem powoda, obowiązku zapłaty kwoty dochodzonej pozwem wraz z odsetkami umownymi od niespłaconego kapitału w wysokości 50 % w skali roku, podczas gdy z treści zgromadzonych w sprawie dowodów, wynikało, że powód swoje roszczenie wywodzi na podstawie nieważnej umowy kredytu, jako sprzecznej z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1, 2 i § 3 k.c., której regulacje dotyczące odsetek mających charakter „lichwiarski” są sprzeczne z celem i naturą umowy pożyczki oraz zasadami współżycia społecznego;

2. rażące naruszenie prawa materialnego, tj. art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1, 2 i 3 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że zawarta pomiędzy poprzednikiem prawnym powoda – Spółdzielczą Kasą Oszczędnościowo - Kredytową w G. a W. B., umowa pożyczki z dnia 13 stycznia 2003 r., nr [...], w której pozwana G. W. (poprzednio P.) była poręczycielem jest w całości ważna, jako

zgodna z zasadą swobody umów, podczas gdy zarówno jej treść, jak i cel z uwagi na regulacje dotyczące odsetek umownych za nieterminową spłatę w wysokości 50% w skali roku mających charakter „lichwiarski” są sprzeczne z celem i naturą umowy pożyczki, a także z zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie umowa jest nieważna na zasadzie art. 58 § 1 i 2 w zw. z § 3 k.c., jako sprzeczna z ustawą i zasadami współżycia społecznego.

Prokurator Generalny wniósł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości oraz o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu Gdańsk – Południe w Gdańsku z uwagi na treść Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 czerwca 2005 r. w sprawie zniesienia Sądu Rejonowego w Gdańsku oraz utworzenia Sądu Rejonowego Gdańsk – Południe w Gdańsku i Sądu Rejonowego Gdańsk – Północ w Gdańsku oraz zmiany rozporządzenia w sprawie sądów apelacyjnych, sądów okręgowych i sądów rejonowych oraz ustalenia ich siedzib i obszarów właściwości (Dz. U. Nr 112, poz. 945 z późn. zm.).

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny podniósł, że zaskarżony wyrok został wydany przez Sąd Rejonowy w Gdańsku na skutek złożenia przez pozwaną sprzeciwu od nakazu zapłaty. Według wyliczeń Prokuratora Generalnego wyrok nakazywał spłatę odsetek w wysokości 50% w skali rocznej, co było sprzeczne z zasadą demokratycznego państwa prawa realizującego zasadę sprawiedliwości społecznej poprzez zabezpieczenie prawa powódki do pobierania „lichwiarskich” odsetek. W ten sposób zdaniem Prokuratora Generalnego zostało naruszone prawo do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP) rozumiane jako prawo do uzyskania sprawiedliwego wyroku. Zaś za źródło wydania niesprawiedliwego wyroku Prokurator Generalny uznaje nieważność umowy pożyczki, z której wynikała objęta nim wierzytelność, z powodu sprzeczności z zasadami współżycia społecznego, naturą stosunku prawnego (umowy pożyczki, do czego nie należało zastrzeżenie odsetek karnych) oraz przepisami *ius cogens*, wśród których Prokurator Generalny upatruje art. 353¹ k.c. W chwili zawarcia przedmiotowej umowy, tj. w 2003 r. inflacja wynosiła 0,8 % w stosunku rocznym, była więc zdecydowanie niższa niż w latach poprzednich (np. w 2000 r. - 10,1 %, w 2001 r. - 5,5%, w 2002 r. - 1,9%). Odsetki maksymalne wprowadzone z dniem 20 lutego 2006 r. wynosiły 24% w skali rocznej. Z powyższych przyczyn Prokurator Generalny uznał przedmiotową umowę pożyczki

za nieważną. Prokurator Generalny zauważył także (czego nie kwestionowała powódka), że pozwana zgłosiła upadłość, wobec czego postępowanie egzekucyjne zostało umorzone.

Odpowiedź na skargę nadzwyczajną wniosła powódka pismem z dnia 1 lutego 2024 r., wnosząc o oddalenie skargi, zasądzenie kosztów postępowania według norm przepisanych oraz kosztów zastępstwa procesowego oraz o rozpoznanie sprawy pod nieobecność powódki. W odpowiedzi na skargę powódka podniosła, że pozwane naruszyły zasady współżycia społecznego, nie spłacając w terminie rat pożyczki i miały możliwość zaskarżenia nakazu zapłaty, czy skorzystania z usług doradcy finansowego w celu spłaty pożyczki. Istotę skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego rozumianą przez powódkę jest zakwestionowanie odsetek karnych, które w świetle zawartej umowy pożyczki były pobierane w przypadku zwłoki, a obowiązek ich spłaty spoczywał na pozwanych. Powódka zaprzeczyła, że odsetki karne były wygórowane, powołując się na ówczesnie obowiązujące przepisy kodeksu cywilnego oraz uchwałę Zarządu SKOK.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie, albowiem zaskarżone orzeczenie nie odpowiada prawu.

1. Zgodnie z art. 89 § 1 u.SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojkowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: 1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub 2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub 3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego – a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Prokurator Generalny oparł skargę nadzwyczajną na przesłankach naruszenia praw i wolności określonych w Konstytucji RP oraz naruszenia prawa przez błędną

jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie określonych w art. 89 § 1 pkt 1) i 2) u.SN. Przytoczył obszerne, odnajdujące odzwierciedlenie w aktach sprawy uzasadnienie zarzutów względem zastosowania prawa w zaskarżonym postanowieniu oraz podstaw ogólnych skargi nadzwyczajnej, odwołując się do poglądów doktryny i orzecznictwa (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2023 r., II NSNc 134/23).

2. Stosownie do art. 115 § 1a u.SN skarga nadzwyczajna od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, które uprawomocniło się przed wejściem w życie niniejszej ustawy, może być wniesiona przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich. Przepisu art. 89 § 2 nie stosuje się. Wobec powyższego, skarga nadzwyczajna pochodzi od uprawnionego podmiotu.

3. Zgodnie z art. 115 § 1 u.SN w okresie 6 lat od dnia wejścia w życie ustawy o Sądzie Najwyższym skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. Zaskarżone orzeczenie, czego nie kwestionują ani Prokurator Generalny, ani powódka, zostało wydane ponad 20 lat temu, tj. 26 sierpnia 2004 r., uzasadnienie sporządzono z dniem 29 września 2004 r. Wobec tego, że skarga nadzwyczajna została wniesiona w dniu 12 grudnia 2023 r., zaś okres 6 lat od wejścia w życie ustawy o Sądzie Najwyższym upłynął w dniu 3.04.2024 r., skarga nadzwyczajna została wniesiona w terminie.

Zarówno powódka, jak i pozwane nie wносиły środków zaskarżenia, wobec czego orzeczenie uprawomocniło się. Biorąc pod uwagę, że orzeczenie to nie stanowiło w świetle ówczesnego stanu prawnego orzeczenia sądu II instancji, nie można było wywieść kasacji ani skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Wobec upływu terminu na wniesienie skargi o wznowienie postępowania nie można mówić, że w ówczesnym stanie prawnym, zarówno jak w chwili wniesienia skargi nadzwyczajnej istniała możliwość wznowienia postępowania. Wobec powyższego została spełniona przesłanka braku możliwości wniesienia innych środków zaskarżenia.

4. Na przeszkodzie uwzględnieniu skargi nadzwyczajnej nie stoi treść art. 115 § 2 u.SN, zgodnie z którym, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 u.SN, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności

jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylenie orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.SN.

Pomimo, że od wydania zaskarżonego postanowienia upłynęło ponad 5 lat, to w ocenie Sądu Najwyższego prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, a przede wszystkim podnoszona w skardze ochrona konsumenta jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, przemawiają za wydaniem orzeczenia, o jakim mowa w art. 91 § 1 u.SN. W świetle art. 115 § 2 u.SN oznacza to, że ochrona praw jednostki wymaga nie tylko deklaratywnego stwierdzenia naruszenia prawa, ale wydania rozstrzygnięcia prowadzącego do rzeczywistego usunięcia wad orzeczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2023 r., II NSNc 125/23).

5. Spełnienie powyższych przesłanek przesądza o tym, że kontrola merytoryczna jest dopuszczalna.

6. Na wstępie należy podkreślić, że Sąd Najwyższy podziela pogląd wyrażony w orzecznictwie, że rolą kontroli nadzwyczajnej jest eliminowanie wadliwych, a jednocześnie naruszających zasady sprawiedliwości społecznej, orzeczeń sądowych, które dotyczą konkretnych, zindywidualizowanych podmiotów. Wyjątkowość orzekania w ramach tej instytucji powinna dotyczyć tylko tych z nich, które nie dają się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, będąc *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 2025 r., II NSNc 420/23; podobnie co do charakteru rażącego naruszenia prawa: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 marca 1996 r., II PRN 4/96; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2025 r., II NSNc 40/24).

7. Jeśli zaś chodzi o zasadę demokratycznego państwa prawnego realizującego zasadę sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji RP), zasada ta wydaje się wiązać z ideami solidarności i równoważności partnerów określonymi

w art. 20 Konstytucji RP, co jest również istotą stosunku cywilnoprawnego, a więc zastosowania przepisów równoważących pozycję partnerów (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20). W zasadzie demokratycznego państwa prawa doktryna i orzecznictwo upatruje zasadę ochrony bezpieczeństwa prawnego jednostki, która polegała na tym, że jednostka nie może narażać się na nieprzewidywalne negatywne skutki swoich działań i działań państwa (por. s. 10 skargi nadzwyczajnej, wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 lutego 2001 r., K 27/00), oraz oczekiwania prawidłowego zastosowania przepisów prawa ze strony organów państwa w myśl art. 7 Konstytucji RP (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 czerwca 2000 r., P 3/00).

Z perspektywy oceny zaskarżonego orzeczenia należy uznać, że przyjęty model zastosowania prawa materialnego przez Sąd Rejonowy w Gdańsku nie odpowiada regułom wykładni ani oceny dowodów. Sąd Rejonowy w Gdańsku nie przedstawił racjonalnych przesłanek za orzeczeniem obowiązku zapłaty na skutek sprzeciwu pozwanej G. P. (obecnie W.) poza odwołaniem się do art. 5 k.c. oraz obowiązku poręczyciela wynikającego z art. 876 k.c. Z perspektywy pozwanej nie było możliwe dokonanie szczegółowej oceny, poza kontestowaniem możliwości oddalenia powództwa na podstawie art. 5 k.c. Pominięcie rozważań co do prawnej możliwości zasądzenia odsetek o takiej wysokości, jak określona w pkt I skarżonego wyroku, utrudnia kontrolę nadzwyczajną, a także skutkuje podważeniem możliwości spłaty zobowiązania przez pozwaną oraz świadczy o naruszeniu prawa i przepisów przeciwdziałających lichwie. Z powyższych przyczyn zaskarżone orzeczenie nie odpowiada prawu.

8. Odnosząc się do podniesionego w skardze nadzwyczajnej zarzutu naruszenia art. 353¹ k.c. należy zważyć, że okazał się on trafny w świetle oceny umowy pożyczki i wynikającej z niej wierzytelności. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd Rejonowy nie odniósł się nawet w minimalny sposób do jego relacji z przepisami regulującymi naturę stosunku prawnego będącego umową pożyczki, wskazując, że okoliczności zawarcia umowy są niesporne. Obowiązkiem Sądu Rejonowego było odniesienie się do warunków umowy pod tym względem, czego Sąd Rejonowy nie rozważył.

W odpowiedzi na skargę powódka zarzuciła pozwanym samowolne uchylanie się od realizacji obowiązku spłaty oraz potwierdzenie akceptacji treści umowy własnoręcznym podpisem w rozumieniu art. 60 k.c. Słusznie więc powódka podkreśliła, że ocena umowy powinna być dokonywana z uwzględnieniem art. 353¹ k.c.

Zgodnie z art. 353¹ k.c. strony mogą ułożyć stosunek umowny według swojego uznania, byleby jego treść nie sprzeciwiała się naturze stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. Przez naturę stosunku rozumie się ogół cech każdego konkretnego stosunku prawnego właściwych dla niego wynikających ze zwyczaju - utrwalonej praktyki na tle zawierania umów danego rodzaju, zaś w ujęciu normatywnym ogół cech wynikających z treści stosunku w znaczeniu prawa pozytywnego. To właśnie natura stosunku prawnego stanowi granicę oceny swobody umów (zob. K. Osajda [w:] W. Borysiak (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, wyd. 33, 2024, art. 353¹; por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2001 r., IV CKN 244/00). Jak słusznie stwierdził Prokurator Generalny, esencją swobody umów jest możliwość wyboru kontrahenta, zabezpieczenia interesu, sposobu realizacji umowy etc.

Natura umowy pożyczki została określona w art. 720 § 1 k.c., zgodnie z którym dający pożyczkę zobowiązuje się przenieść na własność biorącego określoną ilość pieniędzy albo rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, a biorący zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy albo tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku i tej samej jakości. Przepis ten stanowi również jeden z przepisów prawa powszechnie obowiązującego regulującego sposób zawierania takiego rodzaju umowy. Umowa ta może być umową odpłatną, przy czym jednym ze sposobów określenia odpłatności umowy jest ustanowienie odsetek, w tym odsetek kapitałowych (por. m.in. W. Popiołek [w:] K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. T. I–II. Wyd. 3, 2003, art. 720; K. Panfil [w:] W. Borysiak (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, wyd. 33, 2024, art. 720).

W ówczesnym stanie prawnym z chwili orzekania nie obowiązywały przepisy art. 359 § 2¹ i § 2² k.c. regulujące wysokość odsetek maksymalnych. Obowiązywały w chwili zawarcia umowy przepisy rozporządzenia Rady Ministrów wydanego na podstawie art. 359 § 3 k.c. Wobec powyższego instrumentem ochrony prawnej

były przepisy art. 5, art. 58 i art. 353¹ k.c. (por. wyrok SN z dnia 23 marca 2018 r., I CSK 351/17). W chwili zawarcia umowy (13.01.2003 r.) wysokość roczna odsetek maksymalnych wynosiła 13% w skali roku. Również w chwili orzekania odsetki maksymalne wynosiły 16%, tj. mniej niż wskazane w umowie pożyczki. Stanowiło to o przekroczeniu oprocentowania maksymalnego w umowie pożyczki, wobec czego nie mogło dojść do zasądzenia oprocentowania w wysokości 50% w skali roku, tym bardziej że nie wynikało z umowy, jakie okoliczności będą przyczyną niespłacania zadłużenia. Rację ma Prokurator Generalny, twierdząc, że powyższe naruszało zakaz anatocyzmu określony w art. 481 § 1 k.c. z uwagi na umieszczenie okoliczności niezależnych od dłużnika jako niestanowiących przyczyny niespłacania zadłużenia. Zważywszy na treść art. 481 § 2 k.c., nie stanowiło to pożyczki długoterminowej w ówczesnym stanie prawnym, co wyłączałoby zastosowanie zakazu anatocyzmu.

Pomimo podnoszonych w doktrynie i orzecznictwie argumentów o wsparciu lichwy działaniami ustawodawcy polegającymi na niewprowadzaniu odsetek maksymalnych oraz kontrastujących z nimi poglądów o konieczności walki z nagminnym niespłacaniem zadłużeń, należy stwierdzić, że pobieranie wysokich odsetek w skali rocznej (niezależnie od ich charakteru) ze skutkiem potencjalnie doprowadzającym do pogorszenia sytuacji finansowej pożyczkobiorcy stanowi uznany przejaw lichwy (zob. K. Panfil [w:] W. Borysiak (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, wyd. 33, 2024, art. 720; por. powołany wyżej wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2018 r., I CSK 351/17). Z punktu widzenia sytuacji finansowej poręczycielek oraz pozwanej W. B., spowodowało to znaczne pogorszenie sytuacji finansowej poprzez zagrożenie możliwości samodzielnej egzystencji, a w konsekwencji upadłość pozwanej G. W. (poprzednio P.). W takiej sytuacji można mówić o lichwie i z tego właśnie powodu zaskarżone orzeczenie nie odpowiada prawu i podlega uchyleniu, w części dot. Pkt I, w którym została zasądzona m.in. spłata wierzytelności wraz z odsetkami w wysokości 50% w skali roku.

9. Pomimo, że strony wprost nie podnosiły zarzutu naruszenia art. 5 k.c., lecz odniósł się do art. 5 k.c. Sąd Rejonowy w Gdańsku i argumentację w tej materii przedstawiła również powódka, wskazując, że pozwane same nadużywały praw podmiotowych, samowolnie uchylając się od spłaty zobowiązania i uznając, że art. 5

k.c. nie może stanowić samodzielnej podstawy oddalenia powództwa. Pogląd ten koresponduje z poglądami wyrażonymi w orzecznictwie, zgodnie z którymi nie może art. 5 k.c. w oderwaniu od stanu faktycznego stanowić samodzielnej podstawy wywiedzenia prawa podmiotowego, którego realizacja ma być dochodzona przed sądem (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2002 r., sygn. akt IV CKN 892/00, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2000 roku, sygn. akt V CKN 126/00, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 1999 r., sygn. akt II CKN 151/98).

Argumentacja powódki wydaje się być sprzeczna z aktami sprawy, jak również z przedstawionymi przez nią wyjaśnieniami i zestawieniami. Pozwane spłacały pożyczkę, jednak spłacana przez nie kwota nie pokrywała całości kapitału i kwoty zobowiązania. W perspektywie trudnej sytuacji finansowej podkreślonej przez Sąd Rejonowy w Gdańsku, a także upadłości pozwanej w następstwie egzekucji prowadzonej przeciwko niej, nie sposób uznać, aby taka sytuacja finansowa pozwalała w jakikolwiek sposób na pokrycie jej zobowiązań. Argument, że w latach 90. XX wieku oraz latach 2000. kwota odsetek różniła się diametralnie w związku z poprawą sytuacji gospodarczej Rzeczypospolitej Polskiej, nie jest trafny. Z miesięcznie dysponowanej przez pozwaną kwoty, nie można by było pokryć kwoty zobowiązania, zaś zważywszy na jej problemy zdrowotne oraz kwoty pobieranego wsparcia z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, nie sposób uznać, by było możliwe również pokrycie jej kosztów leczenia. Nie można uznać, że pozwana uporczywie i samowolnie uchylała się od obowiązku spłaty świadczenia wynikającego z umowy pożyczki, mimo że pozwana G. W. (poprzednio P.) była zobowiązana do spłaty za pozwaną W. B. jako jedna z poręczycieli. Jak przedstawiono, podstawą oddalenia powództwa nie mogło być powołanie się na art. 5 k.c. Powódka nie przejmuje odpowiedzialności za zachowanie stron, które zobowiązane były do dochowania należytej staranności z perspektywy przeciętnie inteligentnego dorosłego człowieka. Przeciwnie, można mówić o braku staranności po stronie powodowej, a także o nadużyciu prawa podmiotowego przez stronę powodową.

10. Sąd Rejonowy dokonał oceny trudnej sytuacji majątkowej pozwanej, objętej żądaniem sprzeciwu od nakazu zapłaty. W orzecznictwie uznaje się, że

trudna sytuacja majątkowa stanowi jedną, lecz niewyłączną, z przesłanek odstąpienia od obciążenia kosztami procesu w myśl art. 102 k.p.c. (zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 15 grudnia 2023 r., I ACa 1381/23). Z perspektywy upływu czasu i ówczesnej sytuacji majątkowej opisanej w uzasadnieniu pozwu, Sąd Najwyższy ocenia, że również aktualnie (po złożeniu wniosku o upadłość w 2022 r.) będzie konieczne odstąpienie od obciążenia skarżącej kosztami postępowania. W tym przypadku Sąd Rejonowy w Gdańsku słusznie więc odstąpił od obciążenia pozwanej kosztami procesu (pkt II wyroku). Przemawia to, wbrew żądaniu Prokuratora Generalnego, za uchyleniem wyroku w części, tj. w zakresie pkt I.

Zaznaczyć należy, iż zakres kognicji Sądu Najwyższego wyznacza nie tylko treść żądań skargi nadzwyczajnej, ale przede wszystkim konieczność usunięcia stwierdzonych naruszeń prawa (art. 89 § 1 u.SN). Wobec braku zarzutów dotyczących pkt II zaskarżonego wyroku oraz korzystnego dla pozwanej charakteru tego rozstrzygnięcia, brak jest podstaw do uchylenia orzeczenia w tej części.

11. Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 u.SN, uchylił w zakresie pkt I zaskarżony wyrok Sądu Rejonowego w Gdańsku z dnia 26 sierpnia 2004 r., sygn. I C 1464/04 i sprawę przekazał odpowiedniemu Sądowi Rejonowemu Gdańsk – Południe w Gdańsku do ponownego rozpoznania.

12. O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN.

Zdanie odrębne do orzeczenia i uzasadnienia złożył ławnik SN Mariusz Wilczyński.

[MR]

[r.g.]